

NOVA AKROPOLA

Z A B O L J E G Č O V J E K A I B O L J I S V I J E T

Oživljavanje renesanse

FILOZOFIJA
UMJETNOSTI U
RENESANSI

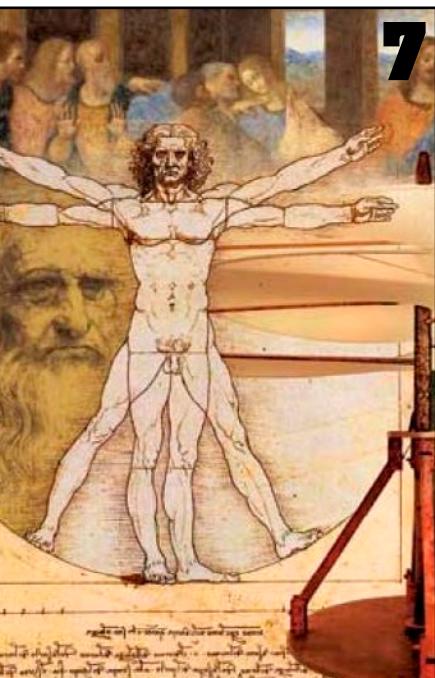
MICHELANGELO
BUONARROTI

SLOBODA OD
BRIGA I SMIREN UM

JEZIK PTICA

4**7****10****14****16**

NOVA AKROPOLA

ZA BOLJEG ČOVJEKA I BOLJI SVIJET
03 | 2018. WWW.NOVA-AKROPOLA.COM

Sadržaj

4 FILOZOFIJA UMJETNOSTI U RENESANSI

Isabelle Ohmann i Fernand Schwarz

7 OŽIVLJAVANJE RENESANSE

Yaron Barzilay

10 MICHELANGELO BUONARROTI

Jerko Grgić

14 Marsilio Ficino SLOBODA OD BRIGA I SMIREN UM

16 JEZIK PTICA

Julian Scott

Impresum:

Glavni urednik: Andrija Jončić

Izvršna urednica: Nataša Žaja

Urednici rubrika: Luka Marić, Dijana Kotarac,
Sofija Stepanovska, Anastazija Pulja, Marta Mihičić

Lektura: Ana Handal, Vesna Bosnar

Tehničko uredništvo:
Svetlana Pokrajac, Matija Prević

ISSN 1849-6237

Izdavač:

NOVA AKROPOLA - kulturna udruga

Ilica 36, 10000 Zagreb

Tel: 01/481 2222

web: www.nova-akropola.hr

e-mail: info@nova-akropola.com

Jedan od najvažnijih ključeva edukacije s kojim smo se puno puta susreli je primjer. Nema dvojbe koliko su nam tijekom školovanja primjeri pomogli u lakšem usvajaju i primjeni poduka. Kada smo zaboravljali naučeno gradivo, duboko u našem pamćenju često je ostajao primjer koji bi svojom magnetskom snagom privukao obrise sjećanja i obnovio barem dijelom izgubljena učenja.

U djetinjstvu i mladosti kroz odgoj najviše smo učili pomoću primjera koji su osim različitih vještina obuhvaćali i važne suptilne razine buđenja humanih odnosa i načela. Poslije smo, čak i nesvesno, nastavili tražiti uzore primjerenog života koji bi nam dali sigurnost i jasan poticaj, inspirirajući nas nekim boljim smislim od onog trenutnog koji nam izmiče ili nas sputava...

U čemu je ta moć primjera? Očita je u postojanju gotovog modela ili obrasca koji se već toliko puta pokazao dobrim. Izrazita je i u načinu prilaženja nekom problemu gdje nam je nekad važniji sam pristup od postupka rješavanja. A prije svega, nalazi se u potvrđenom iskustvu koje nam netko ponovno oživ-

java i prenosi, kao i u našoj velikoj potrebi za pravim, autentičnim primjerom...

Koliku važnost danas pridajemo povjesnim primjerima? Slušamo o povijesti kao o *velikoj učiteljici* bogatoj iskustvima dobrih i loših primjera koje rado spominjemo, hvalimo ili kritiziramo, ali ih zasigurno kao čovječanstvo u cjelini nismo usvojili. Zbog toga opet prolazimo suvišne patnje i iznova otkrivamo zaboravljena znanja.

U relativno nedavnoj prošlosti imamo veliki primjer renesanse koja je pokazala kolika svježina novih pogleda i procvat nebrojenih djela može nastati upravo učenjem iz prethodnih primjera – oslanjanjem na antičke uzore... Zar to isto nije potrebno i danas, kada se očito ponovno spušta mrak na zdrav razum i istinske osjećaje čovjeka? Možemo li naučiti nešto iz današnjih loših primjera da ih ne bismo tužno ponavljali, zastajući u očaju, te potražiti primjere koji će nam poslužiti kao nadahnuće i putokaz u ostvarenju naših nastojanja? ☺

Uredništvo

FILOZOFIJA UMJETNOSTI u renesansi

Isabelle Ohmann i Fernand Schwarz

Tizian - Nebeska i zemaljska ljubav

Ljepota svijeta sjaj je Božjeg lica.

Marsilio Ficino, Knjiga ljubavi

Umjetnost je područje u kojem se kulturna promjena renesanse najjasnije očituje. Možemo vidjeti potpunu obnovu glavnih umjetnosti, koje još i danas nazivamo *lige umjetnosti*, kojima pripadaju slike, kiparstvo i arhitektura. Ako se zadržimo u Italiji, Leonardo da Vinci, Michelangelo, Giorgione, Tizian, Rafael i Botticelli neki su od najslavnijih predstavnika, koji su se najčešće bavili svim trima umjetnostima.

U filozofiji umjetnosti renesanse svaki estetski element nosi u sebi načela i ideje koji nadilaze pojavnost. Umjetnik se služi estetskim medijem kojim nas vodi od pojavnog do biti: on transcendira sliku. Na taj način forma može dovesti do ideje, kao što je to platonička teorija forme i ideja već utvrdila. Filozofi su u umjet-

nosti vidjeli medij putem kojeg su teorije i ideje mogle postati senzibilne i materijalne, pa mnogi od njih nisu bili neskloni umjetnosti.

Posebnu važnost pridavali su umjetnosti općenito, a naročito vizualnoj umjetnosti na koju se nadovezala umjetnost riječi – poezija i u manjoj mjeri, retorika.

VIZUALNA UMJETNOST

Amblemska i simbolička umjetnost

Umjetnici renesanse ponovno otkrivaju drevnu svrhu mitova i vraćaju im smisao. Za renesansnog neoplatoničara antički prikazi sadrže izvore odraze određenih ideja. Antički prikaz pravde nije bila samo predodžba, već je uistinu sadržavao neki odjek, okus ili bit božanske ideje Pravde. Ovo vrijedi i za riječi i za zvukove. Istinski umjetnik tako postaje onaj koji je sposoban odraziti "sjenu ideja".

Simbolička se umjetnost izražava na različite načine,

ovisno o tome inspirira li se aristotelovskom tradicijom i čini dio srednjovjekovnog naslijeda ili inspiraciju crpi iz neoplatoničke filozofije proizšle iz firentinske obnove. U aristotelovskom duhu, simbolički prikaz je alegorija, metafora, odnosno vizualna ilustracija apstraktnog koncepta koji se želi predstaviti. Osnovni je cilj utisnuti ideje ili definicije u učenikov um, što potvrđuje njezinu didaktičku prirodu. Općenito, odabrana tema tiče se morala i za tu je formu tipičan prikaz vrlina i mana. Također vidimo da u renesansi cvjeta *amblemska umjetnost* koja ujedinjuje alegorijske prikaze i moralne komentare kao u Alciatovoj *Knjizi amblema*.

Prema platoničkom tumačenju, simbol je nesavršen odraz više stvarnosti koji budi potrebu za savršenstvom kod onoga koji o njemu kontemplira. U ovakvom tumačenju, simboli nisu uobičajeni prikazi, već arhetipske slike.

Tako je vrijednost simbola razmjerna njegovoj sličnosti s antičkim simbolima koji su smatrani "otkrivenjem" svijeta ideja. Renesansa je, na primjer, najveću važnost pridavala egipatskim simbolima koje je prenio helenski spis *Hieroglyphica* Horapolona. Ficino,

Sandro Botticelli - *Poklonstvo kraljeva*, detalj s autoportretom slikara

Melozzo da Forli - *Anđeo s lutnjom*

koji izum hijeroglifa pripisuje Hermesu, shvaća te značeve kao duboku metodu izražavanja skrivenih istina.

Pomoću zakona podudarnosti svi su nam elementi višeg svijeta potencijalno dostupni, kako to naglašava Pico della Mirandola u *Heptaplusu*. Umjetnici, osobito slikari i pjesnici, imaju mogućnost percipiranja transcendentne stvarnosti, kao posljedicu *vizacionarske ekstaze*. Naime, prema platoničkoj teoriji, čovjek raspolaže s tri načina spoznaje: osjetilnom, koja stvara mišljenje; razumskom, koja dolazi dijalektičkim procesom te intuitivnom spoznajom ideja ili biti, koja je trenutačna i izravna. Prva dva načina su ograničena i ne dopuštaju stvaran pristup bitnim istinama. Zadnji način, umna intuicija, dostupan je samo onome tko se oslobođio zatvora tijela i postigao stanje božanske ekstaze ili zanosa. To je osjećaj *furora*¹ u ljubavi, poeziji ili proročanstvu. Renesansni su slikari tražili taj isti božanski impuls. Tako se kao komplement Hermesu, gospodaru simboličke misli, pojavljuje Dioniz, gospodar božanskog entuzijazma koji je dopuštao izravan pristup inteligenčnom svijetu. Taj par upotpunjuje Apolon, gospodar harmonije i svjetla, božanstvo proricanja i umjetničkog nadahnuća.

Pandan im je drugi, ženski triptih, donekle sličan trima Gracijama: Venera, božica božanske ljubavi, Dijana božica čistoće i plodnosti, te Atena Palada, božica intuitivne mudrosti i duhovne borbenosti.

¹ *Furor* (lat.) - zanos, žar, oduševljenje; *furor poeticus* – pjesnički zanos.

Etika i estetika

**Um slikara postaje nalik božanskom umu...
Slikarstvo je znanost i zakonita kći prirode,
zato što je priroda priziva. S punim pravom je
nazivamo božanskom rođakinjom.**

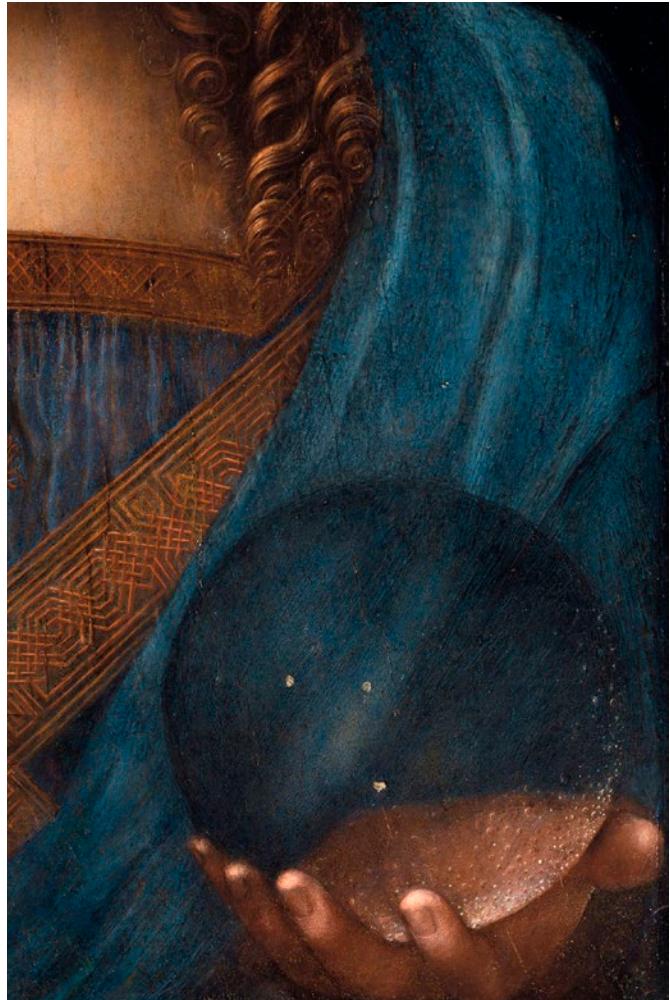
Leonardo da Vinci

Simboličku sliku treba promatrati na kontemplativan način jer preko očiju onih koji u nju gledaju, ona prodire u njihov um otkrivajući svoju prirodu i budeći u njima ljubav za ono što ona predstavlja i želju da to oponašaju. Filozofija rastjeruje zavodljive muze čija pjesma podilazi strastima, ali ostaje uz njih da bi vodila prema viziji koja donosi spokoj. Filozofija, dakle, vodi od strasti osjetila do strasti inteligibilnog.

Za Ficina, Dobro se nalazi u središtu kugle čija je površina Ljepota, pa su tako poput dvaju aspekata iste stvarnosti – nutarnje savršenstvo i vanjsko savršenstvo. Odnos Dobra i Ljepote u izravnom je odnosu s etikom i estetikom. Ovu je teoriju dopunio Pico della Mirandola koji je isticao razliku između Dobra i Ljepote, podređujući Ljepotu Dobru, kao što je estetika podređena etici.

U renesansnoj umjetnosti Ljepota zauzima središnje mjesto i imala je gotovo mističnu ulogu. Pomoću iskustva Ljepote moguće je uzdići se prema viziji božanskog. Umjetnici i pjesnici imaju vizionarsku sposobnost da vide Ljepotu i tako potaknu ljubav prema spoznaji.

Sandro Botticelli - *Veličanstvena Gospa*, detalj

Leonardo da Vinci - *Salvator Mundi*, detalj

Kao što je rekao Avicena u *Knjizi naputaka i opasaka*, inspiracija koja dolazi odozgo djeluje na imaginaciju i *iz nje proizlazi slika savršenog oblika ili govor u stihovima ili opis veličanstvene Ljepote.*

Sakralna umjetnost

Aktivna imaginacija omogućava vezu između opažajnog i neopažajnog, između prolazne dimenzije i transcedentne, bezvremene dimenzije. U duhu renesanse, umjetnik je tumač božanskih stvari, skrivenih misterija. Uzdiže se prema nebu i nastoji nevidljivu stvarnost učiniti vidljivom. Renesansni umjetnik ne "ilustrira" biblijski ili povijesni prizor. Kontempliranje viših planova postojanja nadahnjuje ga i omogućava mu da predstavi sliku više stvarnosti, bez obzira na to je li izvor biblijski ili poganski, u jednoj ikonografiji koja može biti drevna ili sadašnja. Sve što potječe od tog "otkrivenja" je sveto. U tom smislu umjetnici su prenositelji (*mediji*) više stvarnosti, oni su *svećenici renesanse.* ☩

*Iz knjige: Duh renesanse
S francuskog prevela: Branka Valentić
Priredio: Luka Marić*

OŽIVLJAVANJE RENESANSE

Yaron Barzilay

Filosofija je pristup životu i potraga za načinom na koji se može svaki dan živjeti malo bolje i malo istinitije. Ali prema kojim bismo moralnim standardima trebali vrednovati svoje djelovanje?

Postoji razlika između *biti nemoralan* i *biti amoralan*. Amoralnost znači nesposobnost razlikovanja ispravnog od pogrešnog, pa se stoga ne može niti djelovati prema onome što je ispravno. Nemoralnost znači prepoznavanje ispravnog i neispravnog, ali ne i življenje u skladu s ispravnim.

Danas živimo u nemoralnom svijetu jer posjeduјemo znanje, ali odbijamo živjeti u skladu s njim. Svjesni smo čovjekova štetnog utjecaja na prirodu, znamo kakvo razaranje može izazvati naše oružje, a znamo i to da će ono što radimo danas, sutra utjecati na živote naše djece, pa ipak postoji veliki ponor između znanja i djelovanja.

Što je potrebno da premostimo taj ponor?

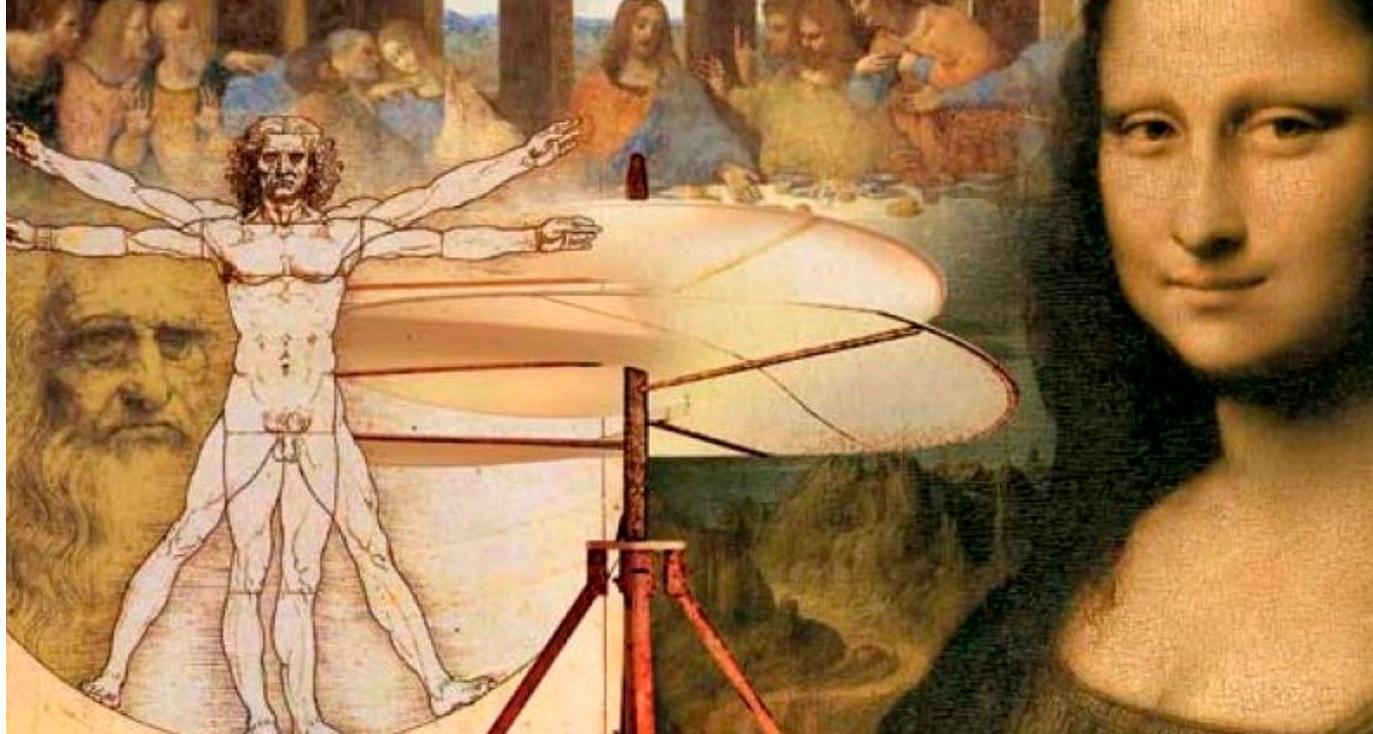
Potrebna je promjena. Stoljećima je ta promjena bila materijalna i tehnološka. Međutim, ono što trebamo je temeljiti promjena, nutarna metamorfoza.

Renesansa nije nastupila slučajno niti je započela ni iz čega. Renesansa znači preporod; uranjanje duboko u prošlost da bi se oživjele stare tradicije i arhetipovi ili esencijalna načela života.

Da bismo bili promjena koju želimo vidjeti u svijetu, moramo pokrenuti nutarnju promjenu, nutarnji preporod.

Prema Aristotelu, cilj svake ljudske aktivnosti je sreća. Buddha govori o istome iz druge perspektive kada kaže da nas patnja gura naprijed u našoj potrazi za srećom. Obojica su tvrdila da se taj ključni cilj jedino može ostvariti nutarnjim traganjem te da bi zanemarivanje nutarnjeg razvoja značilo zanemarivanje svega onoga što je najbitnije.

Međutim, život nas cijelo vrijeme odvlači prema izvanjskom u različitim smjerovima. Potjera za materijalnim je toliko ukorijenjena da se događa podsvjesno, gotovo bez našeg sudjelovanja, pa posljedično, čak i ako se uistinu želimo iznutra promijeniti, moramo to željeti dovoljno snažno da potisnemo sve podražaje

koji dolaze iz našeg izvanjskog života.

Može li filozofija dovesti do takve promjene? Najbolji primjer je renesansa.

Renesansa je filozofski pokret koji je cvjetao od XIV. do XVI. stoljeća i nepobitno je promijenio svijet. U relativno kratkom rasponu od oko dvjesto godina, Europa izlazi iz mračnog srednjeg vijeka, doba dogmatičnosti, zabrana i straha, i ulazi u svijetlo razdoblje. Bilo je to kao da je čarobni štapić probudio svijet. Znanost, umjetnost, glazba, politika, astronomija i filozofija doživjele su ogroman procvat. Ono što je najvažnije, snaga maštje je bila oslobođena i čovjeku su se otvorile neograničene mogućnosti kao potvrda njegovih bezgraničnih potencijala.

To sjajno buđenje povijest pripisuje utjecaju mnogih vanjskih faktora, kao što su politička i finansijska potpora umjetnosti, pad Carigrada, križarski ratovi, otkriće novog svijeta... Međutim, sve to umanjuje vrijednost vizionarske sposobnosti ljudi koji su predvodili taj pokret. Poticaj je došao iz svijesti, a ne iz vanjskih čimbenika, i oni su dobro znali da stvaraju povijest.

Renesansni čovjek usvojio je ideju komparativne metode istraživanja, bez ograničavanja na samo jednu tradiciju ili područje znanja da bi mogao istražiti i razlikovati ono što je bitno od onoga što je nebitno.

Talijanski renesansni pjesnik Francesco Petrarca je napisao: *A što se vas tiče, ako me dugo nadživite, što se iskreno nadam i želim svom svojom dušom, bolja vremena su možda pred vama. Naša sadašnja zaboravnost i ova obamrllost neće trajati zauvijek. Oblaci će se raspršiti i naši će se nasljednici moći vratiti u cvijet čiste svjetlosti drevnih vremena.*

To je bila središnja ideja renesanse. Bilo je bitno probuditi ono što je zaboravljeno, u skladu s drevnom

grčkom tradicijom koja govori o potrebi budenja i vraćanja istinskome sebi. Ta ideja nije bila nova, već samo oživljavanje ideje koja je postojala od davnina, ali je dobila novi oblik.

Možda se i mi danas trebamo probuditi iz sna, da ponovno otkrijemo ono što je bitno, da ne tražimo izvan sebe nego unutar sebe, u našoj prošlosti i u našim korijenima. Možda je oživljavanje djelića filozofije renesanse ključ da ponovno otkrijemo sebe.

Duh renesanse bio je kompleksan spoj međusobno povezanih bezvremenskih pojmove:

Univerzalna Mudrost

Renesansni čovjek usvojio je ideju komparativne metode istraživanja, bez ograničavanja na samo jednu tradiciju ili područje znanja da bi mogao istražiti i razlikovati ono što je bitno od onoga što je nebitno. Leonardo da Vinci primjer je takvog istraživanja. Kao slikar, kipar, znanstvenik, izumitelj i filozof bio je tipičan renesansni čovjek čiji se mnogi briljanti talenti ne mogu definirati samo jednom sposobnošću, već filozofskim pristupom životu: težnjom da se posveti procвату ljudskoga duha.

Štoviše, renesansni je čovjek smatrao da nije moguće otvoriti se prema bilo čemu drugome ako se vlastitu tradiciju smatra jedinom pravom ili krajnjom istinom. Stoga se poticalo na filozofiju, umjetnost, znanost i religiju. Veličali su egipatskog Hermesa Trismegistosa, perzijskog Zaratustru, grčkog Platona, židovske kabaliste i mnoge druge; mudrost nije bila ograničena na vrijeme i prostor, već su prigrili mogućnost da uče iz svih izvora. To je dalo povoda oživljavanju pojma *Univerzalnog Čovjeka* (duhovno besmrtnog) koji živi u skladu s načelima *Univerzalne Mudrosti*, što je bilo u oštrot suprotnosti sa srednjovjekovnim susta-

vom mišljenja koji su karakterizirali materijalizam, separacija i pluralitet.

Filozofija na djelu

Tijekom srednjega vijeka čovjeka se promatralo kao pasivnog promatrača, poslušnog i bez pitanja, u utvrdnom i nepromjenjivom svijetu. Pojavom renesanse, čovjek se smatrao obaveznim mijenjati stvari, kao suradnik u stvaranju. Čovjekova primarna svrha bila je da preuzme odgovornost za svoju ulogu u prirodi, a svako učenje i istraživanje trebalo je služiti tome cilju; ne da sakuplja znanje, nego da ga provodi u djelu. Mudrost treba štovati djelima, a ne samo riječima.

Težnja renesanse bila je sve se više i više približavati središtu, pokrenuti promjenu, susresti istinskog sebe da bi se ponovno rodio i postao boljim čovjekom.

Unutarnji čovjek

Renesansni se čovjek borio protiv iluzije da je *ono što vidim u ogledalu, ono što ja jesam*. Marsilio Ficino, koji je bio na čelu ponovno uspostavljene platoniske Akademije pod pokroviteljstvom obitelji Medici, govorio je da ljudska duša ima dvije težnje, jednu da pada poput kamena, i drugu da se uzdiže poput vatre koja daje svjetlost i uspinje se prema božanskom. Ovo suprotstavljanje tendencija, gdje nas jedna vuče prema dolje, a druga gura prema gore, rezultira neprestanom nutarnjom borbom, borbom u kojoj imamo slobodu izbora. Kao što je Pico della Mirandola u svom remek-djelu: *Govor o dostojanstvu čovjeka* napisao: *Postavio sam te u sredinu svijeta da bi od tamo bolje primjećivao sve što se u svijetu nalazi. Nisam te stvorio ni nebeskog ni zemaljskog, ni smrtnog ni besmrtnog da bi, kao slobodan i neograničen modelar i kipar samoga sebe, mogao stvarati oblike koje sam izaberes.*

Čovjek kao ogledalo svijeta

Kaže se da je Apolonov hram u Delfima nosio često citirani zapis: *Upoznaj sebe i upoznat ćeš svijet i bogove*. U vrijeme renesanse čovjeka se ponovno smatralo mikrokozmosom univerzuma - makrokozmosa. Ta je spoznaja dala čovjeku dostojanstvo, važnost i vrijednost njegovoj mogućnosti da se uključi u život. Renesansni filozofi vjerovali su da sve u prirodi ima svoje mjesto i ulogu. Čovjek kao najrazvijeniji aspekt prirode jedini je sposoban za najznačajniju ulogu koju je dobio kao svoju odgovornost; a to je

održavati harmoniju na Zemlji. Čovjeka se smatralo snažnim i kreativnim suradnikom u svemiru, kao i da zanemarivanje te uloge može dovesti do uništenja našega svijeta.

Preporod

Renesansa nije nastupila slučajno niti je započela ni iz čega. Renesansa znači preporod; uranjanje duboko u prošlost da bi se oživjele stare tradicije i arhetipovi ili esencijalna načela života. Ljudi renesanse znali su da udahnjujući život u te stare tradicije stvaraju nešto novo što će cvasti i napredovati. To je bilo nalik vađenju sjemenki iz prošlosti, njihovom sijanju u sadašnjosti i dopuštanju da one kreiraju budućnost.

Ako je čovjek onaj koji ponovno stvara, onda je njegova možda najvažnija kreacija ponovno stvaranje sebe. No, da bismo to učinili, moramo upoznati sebe. To je opet poznati koncept iz mnogih starih kultura: unutarnje putovanje koje nas potiče da se ponovno susretнемo sa sobom, što vodi do dubljeg iskustva misterija.

Čovjek je biće čuđenja, dostoјno поштovanja, koje poprima narav Boga kao da je i sam Bog.

To je bila težnja renesanse, sve se više i više približavati središtu, pokrenuti promjenu, susresti istinskog sebe da bi se ponovno rodio i postao boljim čovjekom.

Možda i mi možemo slijediti njihov primjer. Možda je pravi cilj filozofije dodirnuti tu unutarnju bezvremensku mudrost, izgraditi unutarnju Akropolu – ideju božanskog grada iznad ili grada unutar nas, koji je putokaz prema gradnji etičkog i filozofskog života, koji nas nadahnjuje da živimo svaki dan, s težnjom za promjenom i rastom.

Ne budimo dio stada. Usudimo se živjeti avanturu Života jer tek onda uistinu živimo, a ne samo preživljavamo. Pravi misterij života je misterij u nama, a filozofija je način da se ponovno otkrije i oživi taj misterij unutar nas samih. ☩

S engleskog preveo: Dario Škrobonja

MICHELANGELO BUONARROTI

Jerko Grgić

Vještina kojom ljudi obrađuju kamen pokazuje koliko su civilizirani, kaže jedna toskanska poslovica. Onaj tko posjeti Firencu, cvijet Toskane, može se uvjeriti u istinost ove poslovice. Još od vremena Etruščana ljudi

toga kraja obradivali su kamen, od njega gradili kuće i palače, hramove i tvrđave, ulice i zidove. Stoga ne čudi da su se baš tamo rodili neki od najvećih kipara renesanse: Ghiberti, Donatello i Michelangelo.

S vremenom se Firenca razvijala i u trgovini, obrtima, umjetnosti i filozofiji te je u petnaestom stoljeću, pod sigurnom upravom obitelji Medici, postala ne samo cvijet Toskane nego i cijele Europe. U takvoj se sredini 6. ožujka 1475. godine rodio Michelangelo Buonarroti. Spletom okolnosti odrastao je u obitelji jednog *sculptor*, klesara iz Settignana. Michelangelo je znao govoriti da otuda dolazi njegova ljubav prema mramoru.

Scultori su poštovali kamen od kojega su živjeli. Njihova su djeca već sa šest godina počinjala učiti kako se obrađuje kamen. Klesarska "abeceda" i ritam udaranja čekića po dlijetu prate klesara tijekom cijelog života; sedam brojeva za udarce i četiri za odmor.

Gоворили су да камен не замјера дlijetu jer se nad njim ne vrši nasilje. Нјему је у природи да се мијена. Али сваки камен има свој карактер. Потребно га је разумети и с њим пајљиво поступати. Камен се дaje razumijevanju i ljubavi, ali treba slušati što govori. Kako postupamo s kamenom, tako i on uzvraća nama. Ako ga se ne sluša, on će se pretvoriti u nešto beživotno, bezbojno i ružno. Silom ga se može uništiti, ali ne i pokoriti. Jedino se ljubavlju može od njega stvoriti ljepota.

Michelangelov otac Ludovico nije bio čovjek sklon umjetnosti. Želio je da mu sin postane bankar i popravi ugled obitelji. Upisao ga je u bankarsku školu kod Urbina. Ali sve što je Michelangelo tamo naučio bilo je crtanje, pa se s triнаest godina, usprkos očevu protivlje-

nju, upisao u slikarsku *bottega* Domenica Ghirlandaia, prema riječima samog osnivača, najnapredniju i s najviše posla u cijeloj Italiji. Moto njegove škole bio je: *Savršeni vodič je Priroda. Radi i dalje tako, ne propuštajući da svakog dana nešto naučiš.*

Nakon samo godinu dana provedenih u Ghirlandai-ovoj radionici, Lorenzo de' Medici pozvao je Michelangela u svoj kiparski vrt pod upravom posljednjeg živućeg Donatellova učenika, Bertolda di Giovanni. Bertoldo je uočio Michelangelov talent, ali ga je isku-

šavao i nakon nekoliko godina, nakon što se uvjeroio u iskrenost Michelangelovih nastojanja, prenio mu je sve svoje znanje. Od tada je Michelangelo živio u palači Medici. Pohađao je neoplatoničku firentinsku Akademiju koju je osnovao Cosimo di Medici. Marsilio Ficino, Cristoforo Landino, Angelo Poliziano i Pico della Mirandola, najveći filozofski umovi toga doba, poučavali su ga povijesti, filozofiji i pjesništvu. Uz njihovu pomoć te posredstvom bogate umjetničke zbirke i knjižnice Medicija, stekao je široko znanje i dublji uvid u umjetnost.

Padom Firentinske Republike za Michelangela je nepovratno nestalo najljepše razdoblje mladosti i učenja, ali time nije prestalo njegovo učenje i istraživanje, o čemu svjedoče njegova djela. Od prvog djela, *Bogorodica na stepeništu*, pa sve do posljednjeg, nacrtata kupole bazilike svetog Petra u Rimu, neprestano iznenađuju svježinom i duboko utkanim porukama. Nije se bojao ni ljudi, ni vlasti, ni smrti, bojao se jedino osrednjosti. Nije želio napraviti nešto osrednje, pa čak i onda kada su to tražili od njega, poput fresaka u Sikstinskoj kapeli.

Papa Julije želio je Sikstinsku kapelu ukrašiti freskama dvanaest apostola. Dvoumeći se, Michelangelo je to prihvatio, ali kada je djelo već bilo skoro gotovo, shvatio je da to nije ono najbolje što može dati. Tada je učinio nešto nezamislivo čak i vladarima. Suprotstavio se papinoj volji, uništio freske i nestao. Nakon više mjeseci skrivanja vratio se sa skicama i zamislima za čiju je izradu trebalo daleko više vremena i truda nego što bi bilo potrebno za dvanaest apostola. Papa je shvatio njegove razloge i oprostio mu neposluh.

Sljedeće četiri godine Michelangelo je proveo pod svodom kapele. Slikao je ležeći na ledima danju i noću, gotovo bez prestanka. Spavao je četiri sata dnevno zaboravljajući jesti, izložen studeni i vlazi. Bila je to volja na djelu.

Ishod tog pothvata ne treba posebno prepričavati, rođena je ne samo slika, već cijeli kanon slikarstva. Ono što je Beethovenova "Deveta" u svijetu glazbe, to je "Sikstina" u svijetu slikarstva - njegova najveličanstvenija simfonija.

O Michelangelu daleko više od povijesnih činjenica govore njegova djela jer u svakom kipu, svakoj slici, svakoj freski sadržan je dio njegovih promišljanja, iskustava, pa čak i njegova karaktera. Njegova djela nisu samo nijema svjedočanstva davno prohujalog vremena. Ona još uvijek, nakon pet stoljeća, žive i prenose svoje priče. U skulpturi *Davida* je tako sadržana cjeloživotna priča: ona proizlazi iz njegova držanja, izgleda lica, načina na koji steže pračku, iz svakog, pa i najmanjeg detalja. On je čovjek pred životnom odlukom, zna da može pobijediti Golijata, ali zna i to da kada se jednom sukobi, za njega više

nema povratka. No, on nije samo biblijski David, uspomena na jedno junačko djelo iz davne prošlosti, ma kako veliko ono bilo. Osim toga, on predstavlja svakog čovjeka koji se nalazi pred ključnom životnom odlukom i zato priča koju prenosi odjekuje u svakom od nas podjednako.

Michangelova djela nisu samo trenuci inspiracije pretočeni u formu. Ona su spoj inspiracije, tehnike i spoznaje. Pored neupitne vanjske ljepote i jednostavnosti, rezultat su dubokog poznavanja umjetnosti, njezinih kanona i zakonitosti. U njima je sadržana matematika, proporcija, ali i filozofija koja je formi davala sadržaj. Slike proroka i proročica u nišama svoda Sikstinske kapele slikane su u disproporcijama da bi pogledima s poda izgledale proporcionalno, jer su tako zahtijevale krivulje lukova. Također svaka figura, svaki lik ima svoju skrivenu geometrijsku formu, *sveti broj* kojim odražava vlastitu nutarnju harmoniju. Kip *Mojesija*, primjerice, napravljen je u geometrijskoj formi stošca oko kojeg se od podnožja do vrha uvija spirala. Noge,

ruke, zakriviljenost tijela, brada, slijede tu spiralu odražavajući harmoniju, ali i vezu s porukom spirale: uspon od zemaljskog prema božanskom u čovjeku. Mojsije, kao i David, iznosi svoju priču. On predstavlja univerzalnog oca ljudi i poput istinskog oca, pun je ljubavi za svoju djecu. Tu je da ih poučava, a ne kažnjava ili napusti. Prikazan je u trenutku donošenja odluke da svom narodu predla ploče zakona.

Još jedna toskanska poslovica dočarava Michelangela: *Tko radi u kamenu, mora imati i njegovu prirodu: grub izvana, vedar iznutra*. Zbog nepomirljivog stava prema licemjerju svog doba, imao je malo iskrenih prijatelja, puno neprijatelja, a najviše zavidnika. No njemu to nije bilo puno značilo sve dok je bilo posla kojeg se mogao prihvati. Za ostvarenje svojih projekata često je morao smisljati inovacije poput skele za Sikstinsku kapelu ili puta koji je projektirao za vađenje mramora iz Pietrasante.

Osim što je bio kipar i slikar, manje je poznato da je pisao poeziju te da se bavio i arhitekturom. Ipak, mramor je bio i ostao njegova najveća ljubav. Jednom je napisao:

Ni najbolji od umjetnika ne nosi u svom duhu misao koju ovaj grubi kamen već ne krije u svojoj beskrajnoj ljušturi.

*Da slomi mramornu čaroliju,
to je sve što ruka koja služi umu treba učiniti.*

Na pitanje odakle mu dolaze ideje, odgovorio je: *Ideje su prirodne funkcije duha, kao što je disanje prirodna funkcija pluća*. Ali, u skladu s Platonovom

filozofijom, sebe nikad nije smatrao izvorom ideja. On je bio onaj koji povezuje ideje i formu.

Kad se mramor jednom nađe izvan kamenoloma, on više nije planina, on je rijeka. Može poprimiti svoj tok. To ja radim. Pomažem toj mramornoj rijeci da promjeni korito.

Te riječi možda najbolje osvjetljavaju ulogu koju je Michelangelo namijenio sebi kao umjetniku. Bio je most koji je spojio tradiciju kiparstva klasične starine s novim idejama humanizma i renesanse i svoj je život potpuno posvetio toj ideji. ☺

SLOBODA OD BRIGA I SMIREN UM

Marsilio Ficino

Bernardo Canigiani, Giovanni Canacci i Amerigo Corsini, draga braćo lovci na istinu, primite pozdrave od Marsilija Ficina.

Kada smo se u našim prvim razgovorima odlučili za lov, dobro je što smo odmah okupili lovačke pse i trkače. Smatram da smo *lovčima* ispravno nazvali one koji prakticiraju filozofiju jer uvijek predano tragaju za istinom.¹ Ali, jesmo li u pravu što smo ih usporedili s *lovačkim psima*? Potpuno smo u pravu jer ih tako naziva i Sokrat u *Državi*.² Oni koji prakticiraju filozofiju mogu biti čistokrvni psi ili mješanci, ali su i jedni i drugi lovački psi. Prvi gorljivo prate trag istine i kada je ulove, pažljivo je drže u ustima, a drugi, vodeći se svojim fantazijama, laju, grizu i trgaju istinu na komadiće. Ti si psi uzimaju takva prava da su se ne samo uvukli u neke filozofske škole nego su čak osnovali i vlastitu, pod nazivom *Kinička*.

Ali i Akademija ima vlastite lovačke pse, stoga pozivam upravo vas, pse oštra njuha naše Akademije, najbrže među trkačima. Trojica ste, stoga vas molim da čuvate moje troje djece, još uvijek su u osjetljivoj dobi i bojam se da u ovom trenutku namjeravaju krenuti među vukove. Stoga požurite, povjeravam vam zadatke, ali ne i brige koje ih prate. Poznat vam je moj Giorgio Benigno Salviati³. On već dugo gorljivo slijedi istu istinu po čijim tragovima i sami lovite u svim smjerovima. Veći je od svoje manje braće te ih prosvjetljava poput Sunca. Stoga, ako čujete zavijanje vukova, to mu recite. Taj će ih hrabri Giorgio s lakoćom natjerati u bijeg jer je jednom već probao golemog zmaja. Time će mene u trenu oslobođiti briga, a vas nevolja.

Jer, kao što to jedan od vas često govori u posljednje vrijeme, ništa izravnije ne vodi zdravome životu od "gutanja" vremena u bezbrižnoj slobodi, a na tu izjavu ostali istoga časa prasnu u smijeh. Hajde, Canacci, reci mi što znači ovaj izraz koji tako često ponavljaš - "predano gutanje vremena", što pod time misliš? To nije jedenje vremena – reći ćeš – nego pijenje, nije žvakanje niti usitnjavanje, nego ispijanje u dahu, jer rekao bih da je vrijeme po svojoj prirodi tekuće i da otječe. A priroda tekućine je sljedeća: ako je zatvorimo u uzak prostor, izgubit ćemo je u trenu, jer kad je ograničena, ona iscuri i brzo oteče. Ako želimo uhvatiti vodu koju je upila spužva, istisnut ćemo je i izliti. Ali ako pažljivije držimo spužvu, zadržat ćemo vodu u njoj. To je još točnije za zrak,

¹ Sokrat je u Platonovom *Parmenidu* (128 c) predočen lovačkom usporedbom: *usredotočen poput spartanskog psa koji slijedi trag*.

² Platon, *Država*, II, 376, "Tvoj je pas pravi filozof."

³ Giorgio Benigno Salviati (Juraj Dragišić, op. p.) je bio upravitelj franjevačkog učilišta bazilike Svetog Križa u Firenci.

vatu i eter pa se, kao što pjesnici govore, uzalud trude oni koji pokušavaju obuhvatiti neizmjernost bogova ili duhova. Sve što je bezgranično, treba i primati bez ograničavanja. Tekućine nemaju granice i zato moraju ostati u neograđenom. Stoga je nesumnjivo da problemi nastaju svaki put kada pokušamo ograničiti duh i njegovo kretanje jer su oni po prirodi sveobuhvatni.

Oni koji pristupaju svojim studijama i svom poslu s prevelikom pedantnošću i uvijek ih precizno raščlanjuju do najmanjih mogućih dijelova, troše svoj vlastiti život. Jao, ti nesretnici nesvesno troše vlastiti život! Čini se da je Pitagora bio u pravu kada je dao pouku: "Pazi da se slučajno ne zatvoriš u mali prostor". Nema ničeg prostranijeg od neba niti je išta bogatije životom. Suprotno tome, Zemlja je mjesto najveće sputanosti i zato ima najograničeniji život u univerzumu. Naposljetku, ako živimo u harmoniji s nebom i njegovim ciklusima, što ga više upijamo, živjet ćemo potpunije i duže. Zato, prijatelji, živite daleko od sputanosti, živite sretno! Nebo vas je stvorilo iz vlastite radosti. Tu radost nebo objavljuje s osmijehom, u širenju, u pokretu i raskoši, kao da pleše od radosti. Nebo će vas štititi u vašoj radoći. Stoga, živite sretno svaki dan u sadašnjosti. Jer

briga za trenutne probleme krade sadašnjost i otima budućnost prije nego što se ova ostvari. Briga o budućnosti brzo nas vraća u prošlost.

Stoga vas iznova molim, živite sretno. Sudbina će vam to dozvoliti dok god budete živjeli lišeni briga. Ali, da biste mogli živjeti stvarno bezbrižno, ne brinite se čak niti kako na najbolji način pobjeći od briga jer tako ćete uvijek biti uznemireni i zabrinuti. Ta briga obuzima srca smrtnika, sirotih li bijednika, svim drugim brigama! Zato ne dopustite da vas uznemiruju brige, nego se pobrinite da budete slobodni od zabrinutosti, ali čak i to činite bez uznemirenosti, naravno, dok god je to za vas ispravno i prikladno.

Prijatelji, govorim vam sve ovo ne toliko kao svećenik, koliko kao liječnik. Jer bez takvog života, svi lječkovi za produljenje života ništa ne znače. ☩

Careggi, 15. rujna 1489.

S engleskog prevela: Daniela Devčić

Naziv izvora: *The letters of Marsilio Ficino, Volume 8 (Liber IX)*; prijevod s latinskog na engleski: Language Department of the School of Economic Science, London

JEZIK PTICA

Julian Scott

Živimo na Zemlji već toliko dugo, ali još nismo u potpunosti sigurni zašto ptice pjevaju. Potreban nam je netko tko će nam odgonetnuti kôd tog stranog jezika i dati nam ključ. Potreban nam je novi Kamen iz Rosette.

Annie Dillard, *Pilgrim at Tinker Creek*

Oduvijek su postojale predaje o ljudskim bićima koja su imala sposobnost komuniciranja s pticama i razumijevanja njihova jezika. Na primjer, sveti Franjo Asiški propovijedao je pticama, a kralju Salomonu ptice su služile kao pismo-noše. Postoji priča o starom grčkom mudracu Apoloniju od Tijane koja govori kako je protumačio govor vrabaca na stablu: jedan od njih prenio je drugima da je otkrio nešto žita koje je ispalio iz kola, pa su svi odletjeli uživati u gozbi. Mudrac je htio prenijeti poruku da su vrapci jako dobar primjer ljudima koji jednom kada steknu bogatstvo, žele sve zadržati za sebe.

Također postoje priče o pticama koje komuniciraju s ljudima da bi im pomogle. Jedan pisac navodi nedavni slučaj starije žene koja je pala s litice na plažu i bila je spašena zahvaljujući morskom galebu koji je "obavijestio" njezinu sestruru. To je izveo snažnim udarcima kljunom po prozoru njihove kuće i mahnitim mahanjem krilima dok nije izšla van. Zatim ju je vodio do ruba litice s koje je pala njezina sestra. To je bio galeb kojega su te sestre redovito hranile pa ih je dobro poznavao.

U različitim drevnim kulturama poput egipatske, grčke, etrurske i rimske, posebno izučeni svećenici proučavali su let ptica, a zatim i iznutrice žrtvovanih ptica da bi predvidjeli budućnost. Kaže se da je Hermes izumio alfabet proučavajući let ždralova. Ovi primjeri potvrđuju predaju o pticama kao glasnicima preko kojih možemo bolje razumjeti um ili dušu prirode.

Inteligencija ptica

Te i mnoge druge priče navode nas na postavljanje pitanja o inteligenciji ptica, a posebno u vezi s dvjema dobro poznatim vrstama ptica: papigama i vranama. Obično papige smatramo tek imitatorima, ali desetogodišnji eksperiment istraživača sa sveučilišta u Arizoni vodi zaključku da su papige sposobne učiti ljudski jezik s razumijevanjem i dati odgovor na postavljeno pitanje smislenom rečenicom.

Kod vrana se pokazalo da imaju sposobnost samostalno izraditi alat. Jedan eksperiment uključivao je dvije novokaledonske vrane kojima su dana dva komadića žice, jedan je bio ravan, a drugi zakriviljen poput kuke, pomoću kojih je trebalo izvući kanticu s mesom s drugog kraja cijevi. Prva je vrana izabrala zakriviljenu žicu i uspješno došla do mesa te je odletjela sa žicom. Druga vrana kojoj je ostao ravni komadić žice, uspjela ga je preoblikovati u zakriviljenu žicu te je također došla do hrane.

Inteligenca vрана bila je dobro poznata i u antičko doba. Jedna Ezopova basna govori o vрани koja se dosjetila kako piti vodu iz posude uskog grla: ubacila je kamenje u posudu kako bi se povisila razina vode i došla do vrha.

Komunikacija među pticama

Drugi način otkrivanja jezika ptica jest da analiziramo njihovu međusobnu komunikaciju. Što si ptice međusobno poručuju kada cvrkuću ili pjevaju?

Značenje pjeva pojedinih ptica otkriveno je istraživanjem ponašanja životinja. Na primjer, kada se približava grabežljivac, ptice posebnim glasanjem pozivaju na uzbunu, također pjevaju da bi privukle svoj par ili kreštanjem brane svoj teritorij. Iako mnogo toga ostaje nepoznanica, kompleksan jezik ptica polako postaje sve jasniji.

Kod američkih sjenica otkriveno je da se ne koriste samo jednim, već s nekoliko različitih načina glasanja za uzbunu, ovisno o vrsti grabežljivca i stupnju prijetnje. Različite vrste značenja prenose se ovisno o tome je li *glisândo*¹ uzlazni ili silazni, iako je muzički interval isti. Tako se sjenica jednim tonom služi da bi poručila "dodi ovamo", a drugim poručuje "odlazi".

Ako postoji veća kompleksnost u jeziku ptica nego što smo i pomicali, možemo li govoriti o "razgovoru između ptica"? Nadilazi li njihov jezik ono čisto instinktivno? Na to je vrlo teško, gotovo nemoguće dati odgovor. Tako bismo također mogli reducirati svaku ljudsku aktivnost na razmnožavanje i teritorijalnost ako pristupamo ljudskom ponašanju samo s površinskog aspekta. Moguće je da se ptice međusobno pozdravljaju, pjevaju zajedno iz zadovoljstva, iskazuju zahvalnost izlazećem Suncu, razgovaraju o vremenu i ogovaraju se.

¹ *glisândo*, glazb. - brz prijelaz s tona na ton.

Konrad Lorenz, proslavljeni austrijski prirodoslovac, proučavao je puno primjera socijalnog ponašanja ptica nalik ljudskom u svom klasičnom djelu *Prsten kralja Salomona*. Jedan od tih primjera govori o glavnom mužjaku iz jata čavki koji se "zaljubio" u ženku koja je prethodno bila nisko pozicionirana u hijerarhiji jata, čak i zlostavljava. Kada je postala družica vođe, promijenio se stav drugih ptica prema njoj, počele su je tretirati kao "predsjednikovu ženu". Ako ptice imaju tako kompleksne međuodnose, nije nemoguće vjerovati da mogu na neki način "govoriti" ili razgovarati o tim pitanjima.

U studiji *Ljudska priroda ptica* Theodore Xenophon Barber otkrio je: "Kada su mikrofoni bili pažljivo postavljeni na mjestima gdje su se vrane odmarale i hranile, ustanovljeno je da ptice proizvode puno više, često šaputavih zvukova nego što se očekivalo. Istraživač je u tom slučaju primijetio da 'razgovaraju' kao da se osvrću na događaje koji su se dogodili tijekom dana."

Ptice se također služe specifičnim zvukovima da bi iskazale emocije. Kada su uznemireni, labudovi ispuštaju zvuk poput sirene ili trube. Druge ptice ispuštaju ratničke poklike kada žele otjerati potencijalnog grabežljivca. Prirodoslovac Alexander Skutch (1904. – 2004.), najpoznatiji svjetski stručnjak za neotropske ptice, ide

i dalje od toga. U jednoj od svojih mnogih knjiga – *Um ptica* – glasanju ptica pripisuje emocije nalik ljudskima. Jedan primjer koji daje jest univerzalan fenomen ptičjeg zbora u ranu zoru. Dok televizijski prirodoslovac David Attenborough tumači da ptice pjevaju najsnažnije u zoru jer, između ostalog, zvukovi putuju osobito dobro u ranu zoru, Skutch smatra da su ptice pri pogledu na izlazeće Sunce u stanju povišenih emocija.

Druge se ptice služe tehnikom bubnjanja da bi prenijele svoju poruku. Na primjer, veliki točkasti djetlići bira šuplje grane ili odumrlo deblo zbog njihove rezonantnosti, u koje udara kljunom dvadeset udaraca u sekundi. Poruka ovisi o frekvenciji i brzini udaraca. Ljudsko ih uho nije sposobno odgonetnuti, ali se to može postići analizom snimljenih zapisa.

Muzički jezik ptica

Jedna od najpoznatijih, ali najmanje razumljivih formi jezika ptica je ptičji pjev. Iako je provedeno dosta istraživanja na tu temu, svrha ptičjeg pjeva još je uvijek predmet nagadanja.

Ptice pjevice imaju sposobnost pjevanja, ali za razliku od ljudi ne služe se glasnicama da bi proizvele pjev, nego organom za pjevanje *sirinks* koji je karakterističan samo za ptice. On se sastoji od dviju "cijevi"

koje funkcioniraju neovisno i tako omogućavaju produciranje više zvukova istovremeno. Kada ptica stisne pluća, zračna struja prolazi kroz oba otvora i stvara se muzički zvuk. Zvuk također varira ovisno o dušniku koji može biti duži ili kraći, što ovisi o ptičjoj vrsti. Kao rezultat te kompleksne strukture, neke su ptice sposobne proizvesti 80 različitih tonova u sekundi, iako ljudsko uho to može čuti tek kao jedan neprekinut ton. Tu činjenicu potvrđuje i zvučni zapis spektrograфа kojim se bilježi pjev ptica.

Pjev ptica može sadržavati do dvije tisuće elemenata ili "strofa" koje se ponavljaju i to je najbolje razrađena serija poruka u ptičjem jeziku. Ako se ptičji pjev promatra samo s biheviorističkog stajališta, gotovo je nemoguće u potpunosti sagledati i razumjeti razloge zašto ptice pjevaju. Svi se autori slažu da nemamo punu sliku i da bismo trebali izbjegavati dogmatske tvrdnje. Što se tiče značenja sadržanog u ptičjoj pjesmi, možemo steći određeni uvid analizom njezine muzičke strukture.

U usporedbi s ljudskom muzikom, najsličnija ptičjem pjevu bila bi indijska *raga* koja ima suptilniju i razrađeniju strukturu od zapadne muzike. Pjesma ptica očito ima muzičku strukturu, ali je ljudskom uhu neuhvatljiva.

U djelu *Tajne zemlje* autori Christopher Bird i Peter Tompkins zabilježili su sličnosti pjesme ptica i

indijske rage te tvrde da obje muzičke forme – osobito glasanje jutarnjeg zbora – imaju nevjerojatno povoljan učinak na rast biljaka. Zar ne bi pjesma ptica mogla imati nesumnjivu funkciju u prirodi koja se temelji na snazi zvuka, vibraciji i rezonanciji?

U zaključku...

Ono što znamo o različitim područjima prirode i života, zanemarivo je malo u usporedbi s onime što ne znamo. Jezik ptica možda možemo objasniti na dva načina: racionalno-znanstvenim koji se temelji na zaključcima dobivenim biheviorističkim studijama, spektroografskim mjerjenjima i muzičkom analizom. Iz toga možemo dosta naučiti i razumjeti, ali to je još uvjek ograničeno. Drugi je način intuitivan, da učimo čitati iz knjige prirode. Dok ne razvijemo višu intuiciju, moramo se zadovoljiti s prvom metodom, ali čak nam i ona otvara vrata koja su prije bila zatvorena. Kao što svi putevi vode u Rim, sva istraživanja vode razumijevanju da je svako carstvo jedan mikrokosmos u odnosu na cjelinu. U prirodi sve komunicira, čak i one najsitnije bakterije. Svako carstvo ima svoj jezik, kanal koji nam omogućava da razumijemo bića koja u njemu borave. ☺

S engleskog prevela: Irena Darmopil

**Za savjet
pitaj onoga
tko se dobro
ispravlja.**

Leonardo da Vinci